

Leto I. — Štev. 7.

JUG

IZDAVA: FRANC DERGANČ. VREJA: NIKO ZUPANIČ.

VSEBINA:

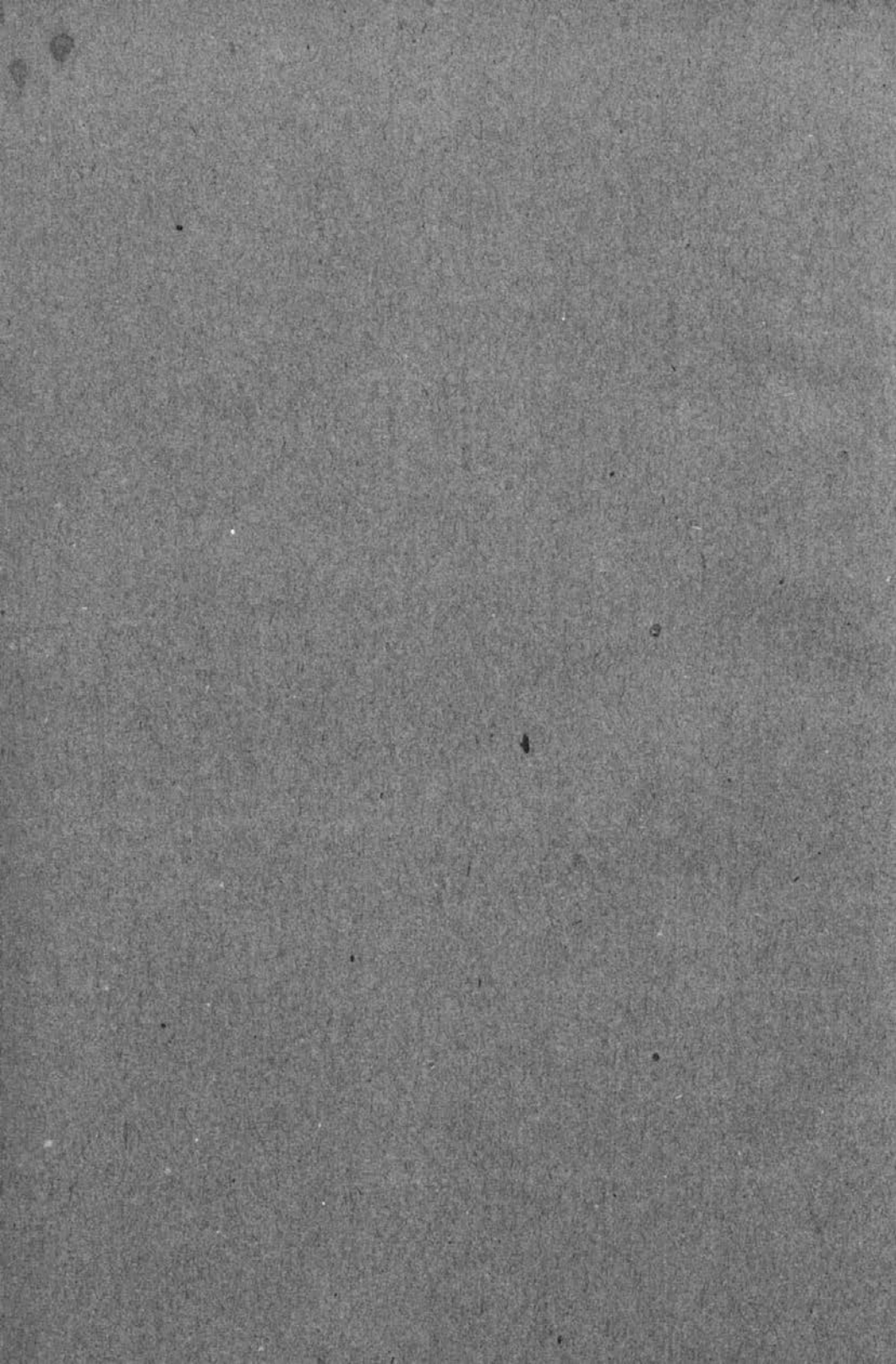
- Trozveza N. Z.
Iz spominov na A. J. Dobrjanskega Fr. Podgornik
Darwin Fr. Derganc
O stari in mladi ženici Fr. Nietzsche
Razgled po prirodi J. K.
Ellen Key Spectator
Dunajska pisma Fr. Derganc
Izgubljena vest M. J. S. Ščedrin
† Josip Murn-Aleksandrov.
Pregled.
Listnica.

— 1901. —

Izhaja po enkrat na mesec:

Cena: celo leto 5 *fl.*, pol leta 2 *fl.* 50 *fl.*

Tiska Friderik Jasper na Dunaju.

JUG

Trozveza.

Najprej nekoliko podatkov: zastopniki mogočnih strank so napadali letos v avstrijski delegaciji trozvezo ter obračali ost osobito proti Nemčiji, navajam Mladočeha dr. Kramáča, češkega fevdalca grofa Schönborna in Ogra Gabr. Ugrona. Tudi v italijanskem parlamentu so se slišali glasovi proti trozvezi. Vsi svetovni listi se pečajo ž njo, celo ruski. Francoski mladi publicist André Chéradame je izdal knjigo: »Evropa in avstrijsko vprašanje na pragu 20. stoletja«. V nji dokazuje nevarnost pangermanizma. Prezident francoske zbornice Deschanel je rekel že l. 1898. češkemu literatu: »Češko vprašanje je francosko vprašanje«. Mestni svet Pariza je poslal posebno deputacijo na vsesokolsko slavnost v Pragi. Znani Rimler je objavil v Parizu brošuro o tajnem pogajanju slovanskih in ogrskih politikov s Francozi. Madjarski poslanec Csavolszky je istočasno priobčil brošuro »Bodoča oblika Avstro-Ogerske«, kjer govori o personalni uniji kraljestva češkega in ogrskega. Italija se približuje Franciji. Morda je to delo ruskih diplomatov. Italijanski kralj ima za ženo hčer črnogorskega kneza Nikole, a Črna gora je nekaka ruska stražnica ob Adriji. Sicer je to malo čudno postopanje Rusije. Navadno se govori, da spada Balkan v politično in gospodarsko sfero Avstrije. A zakaj potem ruska propaganda v Srbiji in Bolgariji, zakaj ruska transverzalna železnica po Balkanu do Adrije? Diplomati govorijo o novi trozvezi: Francija-Avstrija-Rusija.

Kaj sledi iz teh zmešanih, deloma si nasprotujočih podatkov? Dvoje. Doslej je vladala svetu germanska politika, a zdaj prodira zmagonosno slovanska; drugič, vse se pripravlja, da izolira gnezdo pangermanizma Prusijo in onemogoči Bismarckove

naklepe. Bismarck, čuden mož! Še zdaj si ne more ustvariti svet jasne sodbe o njem, nekateri ga proslavljajo kot največjega ženija 19. veka; drugi mu odrekajo vse zmožnosti velikega moža in pravijo, da je bil navaden srednjeveški »Raubritter«, ki ni razumel duha časa, torej največji anahronizem moderne kulture. Minili so tisti časi, ko so delali politiko diplomatije, ki so bili navadni ljudje z vsemi človeškimi dobrotami, a še več s slabostimi. Kaj je vplivalo na odločitev njih volje? Kar sploh vpliva na človeška dejanja: egoizem, častihlepe, sorodstvo, ženske, podkupovanje i. t. d. Torej vse drugo, samo nič plemenitega ne, doslej niso poznali v svetovni politiki nikake pravičnosti in človečnosti, tudi narodov niso poznali, ampak samo brezlično maso. Tak diplomat je bil tudi še Bismarck. A kakor so vrgli Napoleona narodi, tako vržejo narodi tudi Bismarcka in njegovo politiko, kajti bliža se čas, ko bodo delali politiko prebujeni narodi. To je moderna struja svetovne politike, pleme proti plemenu, kri proti krvi. Germanstvo propada, pripravlja se svetovni imperij Slovanov. To se godi po železnem zakonu, tako mora priti!

Vsi narodi vstajajo instinktivno zoper Prusijo, dobro slutijo, kdo jim neusmiljeno veča socialno bedo. Bismarck je povzročil sedanjí »oboroženi mir«, ki požira ogromne svote davkov in najboljše moči.

In različne zveze mej državami? V odločilnem trenutku ne smemo računati nanje, ker država ne zaupa državi. Bismarck je sklenil z Avstrijo dvozvezo in ji dokazoval sovraštvo Rusije, a za njenim hrbtom je sklepal z isto Rusijo tajne pogodbe — proti Avstriji. Vsaka država ima svoje vohune po drugih državah. Tudi zgodovina nas svari, da ne zaupamo preveč takim zvezam. Večinoma je odvisno vse od trenutka, hipnega položaja. V odločilnem trenutku zmaga le tisti, ki hitro zagrabi, ima bistro oko in zna izkoristiti razmere. A zveza s Prusijo celo v mirnem času ni varna. Prvič ume ona vse tako vrediti, da ima od tega samo ona korist in Nemci, da so Slovani brezpravni hlapci. Drugič je Prusija s svojo vrtoglavo in vsiljivo politiko v vedni nevarnosti, da pride v konflikt z drugo državo. V tem slučaju bi morala zvezna država prav po nedolžnem žrtvovati svoje regimente.

Reči smemo, da obstoji sedaj trozveza Nemčija-Avstrija-Italija samo še formalno, da ne bo dolgo, ko razpade tudi

stvarno. Tega se zaveda najbolj Prusija sama, a ve tudi, da se sme tedaj zanašati le na lastno pomoč. Zato hoče pomnožiti armado in vtemeljuje to s tem, da je v zadnjem času silno naraslo prebivalstvo v Nemčiji. Na vsak način si mora Avstrija iskati novih zaveznikov, če jih sploh potrebuje; kajti ob sedanji politični konstelaciji je treba najprej premisliti, če ne bi bilo za Avstrijo najboljše, če ostane en čas brez zaveznika, kakor se je to govorilo že tudi o Italiji. Vsekakor se obrača za nas Slovane in Avstrijo na bolje, o tem priča protektorat nadvojvode Franca Ferdinanda in cesarjevo potovanje v Prago.

N. Z.

Iz spominov na A. J. Dobrjanskega.

Spisal Fr. Podgornik.

Iz slovanskih novin so tudi Slovenci zvedeli o smrti izrednega in velikega Slovana A. J. Dobrjanskega. Njegovi nazori so bili taki, da moremo vsi Slovani, brez razlike starosti, učenosti in skušnje, o njih premišljevati ter se iz njih učiti. Ta veleum je tako globoko in toliko premišljeval, da je primerno in modro iskati vsaj vzrokov raznim trditvam njegovim, ako bi nam ne šle v glavo takoj. Ako je Lessing trdil, da če ne ume kakega stavka Aristotelovega, misli rajši, da je njegov razum preslab, nego da bi sodil, da izraža Aristotel kaj neosnovanega. Isto velja tudi o Dobrjanskem, kateri ja bil sam sebi toliko jasen, da je včasih pozabil na kak argument, s katerim bi dal laže razumeti tudi drugim, o čemer je bil sam prepričan. Obširniši životopis Dobrjanskega, ki, kakor se nadejamo, priobčijo sposobne roke, nas izvestno pouči, kako naj si tolmačimo načela in nazore mislitelja in dejatelja, ki je le 2 leti manj preživel nego sto let.

Jaz opominjam uže sedaj mlajši slovenski zarod, da bi ne pozabil, kolikor možno, pogledati v dela Dobrjanskega, sosebnop a si v svoj čas priskrbeti njegovo biografijo. Takih mož kaže slovanska zgodovina doslej le malo, in v mnogem pogledu ostane Dobrjanskij v blagem pomenu besede pravi — unicum.

Meni je bila dana ugodna prilika, da sem nekoliko občeval ž njim osebnop, zadnjih 15 let pa bil ž njim v pravi prijateljski zvezi, vsled katere sem dobil od njega mnogo obsežnih pisem

govorečih zlasti o evropski politiki in slovanskih revah in težavah. Tako sem mogel mnogo povpraševati ga in mnogo od njega slišati.

Dve, tri misli bodi mi dovoljeno tukaj navesti, ker mi se zde primerne tudi za čitatelje »Jugove«.

Ko sem se večkrat razgovarjal z Dobrjanskim o tem, kake krivice trpe Slovani, in kako krivično jih napadajo in obrekujejo narodni in politički njih nasprotniki, mi je jedenkrat odgovoril nato: »Zato morajo biti Slovani pošteni, pravični in požrtvovalni.« Poštenost in pravičnost je v tem stavku zahteval brezpogojno za vsakega Slovana; glede na požrtvovalnost pa je imel v posebni zvezi razgovora na prvem mestu tiste Slované v mislih, ki delujejo ali hočejo delovati za svoje narode.

Agresivnost in krivičnost drugih narodov nasproti Slovanom si je Dobrjanskij razlagal, prvič, iz njih potreb, drugič, iz strahu pred njimi, ker jih je mnogo in preveč za take gladne sosedé, in ker se množe doslej ugodniše, nego drugi evropski narodi.

Pri Nemcih je videl, da jim postaja domača zemlja premajhna, zato silijo v slovanske in kakor se vidi, tudi v druge zemlje; in radi tega postopajo krivično zlasti proti Slovanom, ker si drugače ne morejo prisvojiti slovanskih zemelj in slovanskega naseljenja. Položaj in razvoj slovanskih narodov je pa tak, da je Slovanom ves zapad nasproten, in da drže s slovanskimi protivniki tudi tisti narodi, katerih interesi se ne križajo s slovanskimi.

Slovani so dolžni toliko bolj in v absolutnem smislu pravično postopati in braniti se, ker le tako izpodmaknejo polagoma tla krivičnim sovražnikom, in ker uči zgodovina, vera in lastna kri, da pridemo le s pravičnostjo dalje. Pošteno, s poštenimi sredstvi se branimo, in ta moralna sila nam bode najboljše pomagala. Ker pa sodijo tujci narode po njih dušnih in političkih vodnikih, je dolžnost slovanskih dejateljev, da so oni pred vsem pošteni in pravični.

Dobrjanskij je obsojal brutalnost nadsile proti šibkejšemu in kazal nato, da med nami in povsod v naših raznoterih bojih in odnošajih naj odločuje pravičnost. Dobrjanskij je dobro poznal in pošteval neugodne razmere slovanskih narodov in njih zaostalih množic. Ravno radi tega je zahteval od vsakega javnega

dejatelja neizogibno potrebne požrtvovalnosti. V resnici je na to stran Dobrjanskij sam pravi vzor slovanskega dejatelja. Kolikor je le mogel, je žrtvoval za razna slovanska društva, sosebno svojega naroda.

(Konec prihodnjič.)

Darwin.

IV.

Smotrenost v naravi.

Da si olajšamo celo razumevanje, navajamo tri splošno veljavne stavke: 1. zakon absolutne nujnosti; 2. zakon mejsebojnosti; 3. zakon konstantnega ravnotežja.

Zakon absolutne nujnosti uči, da se godi vse v naravi po gotovih, večnih zakonih; da se vse nujno tako godi, se mora tako goditi, kakor se godi. In sicer se vse vrši po razmerju vzroka in učinka, po vzročnosti. To velja tudi o bodočnosti, vsled teh nespremenljivih, železnih zakonov je že sedaj odločena vsa bodočnost. Ker pa človek ne pozna vseh zakonov in ker je pri vsem svojem spoznavanju navezan samo na skušnjo, na svoje petero čutil, ne more često določiti, preračunati niti najbližje bodočnosti. To razumemo popolnoma, če si natančneje ogledamo zakon vzročnosti. Beseda vzrok je navadno le simbol, skupen izraz za nešteto neznanih močij, ki povzročijo en učinek. In če vzamemo gotov pojav ali predmet ter hočemo določiti vse učinke, ki jih lahko povzroči, uvidimo prvič takoj, da ne poznamo vseh mogočih učinkov, drugič torej, da ima en vzrok lahko več učinkov. Na pr. elektrika, še sedaj ne vemo, kaj je in kaj vse lahko napravimo ž njo. Udarec deluje različno, na roko kot bolečina, na oko kot svetloba. Pa tudi iz danega učinka ne moremo sklepati na vzrok. Če zaznamo z očesom od daleč svetlo točko, ne moremo povedati, če je kresnica, plinov ali električen plamenček. V vsakem posameznem slučaju smo navezani na skušnjo in eksperiment.

Zakon mejsebojnosti nam pravi, da je vse odvisno drugo od drugega, da se vse godi po mejsebojni odvisnosti. Po akciji in reakciji deluje vzrok na učinek, a tudi učinek na vzrok. Pri opazovanju narave, ne smemo nikoli iztrgati predmeta iz okolice in ga razlagati iz njega samega, ampak se vselej ozirati tudi

na okolico ter vprašati: »Kako je vplivala okolica na predmet in kako je vplival zopet predmet sam na okolico?« Ta mejsebojnost je tako velika, ko bi se izgubil samo en atom iz vse-mirja (universum), da bi se moralo zrušiti celo stvarstvo.

Zakon konstantnega ravnotežja pomeni nekako isto, kar je označil Leibniz s svojo »prestabilirano harmonijo«:

»Tako ostane samo moja hipoteza, namreč pot naprej določene harmonije po posebnem božjem umetniškem činu, ki je takoj v začetku napravil vsako teh substancij tako popolno in jo reguliral s tako natančnostjo, da v tem, ko sledi le svojim lastnim zakonom, ki jih je sprejela istočasno s svojim bitjem, vendar soglaša z drugimi, čisto kakor da bi obstajala mej njimi mejsebojna vplivnost, ali kakor da bi Bog poleg svojega splošnega sodelovanja še vedno tudi v posameznem posegal vmes s svojo roko.« Tako torej vplivajo stvari druga na drugo in v celoti vidimo ravnotežje, največjo harmonijo, ki je samo izraz večnih, nespremenljivih zakonov. Samo prav si jo moramo razlagati!

Predno začne človek delati, pred začetkom vsakega dejanja navadno ve, kaj hoče doseči, kakšen bo končni rezultat ali uspeh. Pri vsakem delu si postavi cilj, ki pa ekzistira samo v njegovi volji, oziroma v razumu. Tak cilj človeškega delovanja se imenuje smoter, namen; in delovanje smotrov, namenov samih zovemo smotrenost, namenilnost. Človeški razum napravi načrt, kako se pride do cilja, kako se doseže smoter ali namen. Navadno pomeni smoter isto kakor korist, ker človek opravlja samo taka dela, ki so njemu ali komu drugemu v korist. Kdor dela brez koristnega namena, pravimo mu, da je blazen. Torej ima smoter navadno vedno subjektivno barvo koristi. Če pa analiziramo celi proces dela, vidimo, da je smoter anticipirani, zavedni, hoteni, namerjani učinek.

Človeški razum išče le sredstev, vzrokov, ki povzročijo, oživotvorijo smoter, namerjani učinek. Pri tem je navezan na gotove zakone, tako mora delati in ne drugače, če hoče doseči smotra. A namerjani učinek ima tudi sam svoje vzroke. Splošnega vzroka sicer ni mogoče navesti, a v vsakem konkretnem slučaju se da vtemeljiti, zakaj je človek baš to hotel, ne drugega, da drugače hoteti sploh ni mogel. Tako zasledimo povsod zakon absolutne nujnosti. In pojem smoter izgubi svoj pravi pomen, ker se je razvil v času, ko je človek naravo površno

opazoval in si še ni znal razlagati nje pojavov. Posebno pa izgubi tisti sijaj transcendentalne svobode, spontaneitete vzrokov, v katero je bil tako mistično zavrit. Nekdo je celo rekel, da je smoter samo spaka blodnega razuma.

To zmoto namenilnega, smotrenega naziranja so zanesli nekateri celo v naravo, v vsemirje. Pravijo, da deluje v naravi nekak višji človek brez telesa, kozmična inteligenca kakor inženir, ki sestavlja kak kompliciran stroj. Ta kozmična inteligenca bi bila potemtakem velik svetovni inženir, ki dela, ustvarja po gotovem, stalnem načrtu, po namenilnih vzrokih (*causa finalis*) in namerjanih učinkih, — čisto tako, kakor se obnaša človek pri svojem delovanju. Ta jednakost sega še dalje in to je posebno važno: kozmična inteligenca zveže z vsakim smotrom tudi gotovo korist, vsaka stvar ima gotov namen, ki koristi ali rastlinam ali živalim. In cela narava skupaj ima zopet poseben namen, da koristi in služi človeku, da je človek središče stvarstva. To je nauk o smotrenosti v naravi: teleologija.

Kaj pravijo nato učenjaki prirodoslovci? Kaj pravi eksaktno opazovanje v naravi? Če gre kmet v rosnem jutru na delo, ko ravno solnce vstaja in ko vidi, kako se v zlatem klasju maje nedozirno polje, tedaj se pobožno odkrije in srce mu prekipi od hvaležnosti, ovladali so ga čari tajne — smotrenosti. Če pa se privaliijo izza obzorja črni oblaki, če prihruje in se vsuje toča ter zbije v tla zlate bilke, zlato zrnje, — kam se je izgubila tukaj smotrenost? In vendar je moralo priti tako. Prirodoslovec nam z zakoni narave dokaže črno na belem, da ni bilo pričakovati drugače.

Goethe je rekel: »Taki koristoslovci sicer pravijo: vol ima roge, da se brani. Sedaj pa vprašam: zakaj jih nima ovca? in če jih ima, zakaj so ji zaviti okoli ušes, da niso za nobeno rabo?

»Nekaj družega pa je, če rečem: vol se brani z rogovi, ker jih ima.

»Vprašanje po namenu, vprašanje Zakaj? ni nikakor znanstveno. Nekoliko dalje pa pridemo z vprašanjem Kako? Kajti če vprašam: Kako ima vol rogove? privede me to k opazovanju njegove organizacije in podučí me ob enem, zakaj lev nima rogov in jih tudi imeti ne more.« Pri smotrenosti se vedno zamenjava post hoc s propter hoc. Nekatero cvetje ima med. Smotrenik poreče: zato, da privabi žuželke, ki prenašajo

plodilni prašek od cveta do cveta; ko ne bi imele dotične cvetice v ta namen medu, morale bi neoplojene poginiti in izmreti. Razboriti opazovalec ga zavrne, rekoč: »Ker izločujejo po svoji organizaciji med, so se ohranile; druge so morale izmreti, ker ga niso imele in niso mogle privabiti posredujočih žuželk«.

Smotrenost pobijajo najbolj takozvani »rudimentarni organi« (glej Darwin: Nastanek vrst 14. poglavje). Rastlinsko in živalsko telo ima organe, ki so brez namena in fiziološkega pomena; nekateri so za nosilca celo kvarni in nevarni, kakor na pr. pri človeku »črvni podaljšek« (processus vermiformis), v katerem se rade izležejo hude bolezni. Govedo ima v gorenji čeljusti par zob, ki se nikoli ne pokažejo. Embrion kita ima zobe, dočim ne dobimo pri odraslem kitu niti enega zoba v celi glavi. Pri kačah in ribah nahajamo ostanke ekstremitet (rok in nog). Krti, nekatere kače, ribe, raki, hrošči i. t. d., sploh živali, ki živijo v temi, imajo popolnoma razvite oči, ki so pa preraščene s kožo, da ne morejo videti. Človek ima pri ušesih mišice, ki jih ne rabi; z dolgotrajno vajo se vendar nauče nekaterniki »migati z ušesi«. V notranjem kotu očesa ima človek malo polmesecu podobno gubico (plica semilunaris), ki je pri človeku brez pomena, a tvori pri drugih sesavcih, tičih in plazivcih tretjo trepalnico. S temi organi brez smotra in koristi ne vedo teleologi, kaj bi začeli; vsa smotrenost se spremeni v nesmotrenost, teleologija se sprevrže nakrat v disteleologijo. V zadregi se zavijajo v resni plašč vrtajoče dijalektike in razlagajo te preklicane »rudimentarne organe«, da so radi lepšega, radi »simetrije«, da »spopolnujejo načrt narave«, česar pa doslej nikdo ne more »zapopasti«. Descendenčna teorija pa to tako priprosto, naravno razlaga, da poreče vsak otrok: tako je in ne drugače. Pleme se je razvilo iz plemena in če so se spremenile zunanje razmere ali je, zašla kaka žival v druge razmere, kjer ni mogla rabiti več uda ali dela, slabel in slabel je dotični del in izginjal, da so naposled ostale le sledi, ostanki. Kar torej po teleologiji naravnost moti splošno harmonijo, isto se nam zdi popolnoma v redu in skladnosti s celoto, če uvažujemo zakon mejsebojnosti in konstantnega ravnotežja (faktorja descendance, evolucije).

Jednako napačno je antropocentrično naziranje, po katerem je »človek središče vidnega stvarstva« in zadnji, najvišji namen narave. Isto je v bližnjem sorodstvu z geocentrično teorijo, ki uči, da je zemlja središče svetov, okoli katerega se sučejo solnce,

zvezde in planeti. To zmotno sta seveda že davno ovrгла Koper-
nik in Newton. Antropolog Ranke sicer piše v uvodu svoje
debele knjige «Človek»: »Temelj vsega v tej knjigi obseženega
premišljevanja tvori splošno priznani stavek, da je v zakoni-
tem, t. j. v logičnem načinu vesoljni živalski svet v telesnem
oziru združen v eno idealno enoto, na koje čelu stoji človek. V
tem smislu je živalstvo razstavljeni človek in človek paradigma
vesoljnega živalstva«. Dobro je zavrnil strokovnjak Häckel, pro-
fesor zoologije, tega »tudiučenjaka« v soglasju z vsemi seda-
njimi zoologi, da je tisti »splošno priznani stavek« popol-
noma napačen in da je baš narobe res. Izmej 10 rodov živalstva
jih 5 ni sploh v nobeni skupnosti s človekom, štirje drugi so
samo indirektno. En edini rod, namreč hrbteničnike smemo ime-
novati naravnost »razstavljenega človeka« in človeka »para-
digma« tega rodu, a ne v idealnem, ampak realnem smislu,
filogenetično.

Človek ni nikako središče stvarstva, ampak drugim stvarjem
prirejena, jednakopravna stvar. Kolikor se je dvignil nad druge
stvari, zgodilo se je to s silo razuma po mejsebojnosti in večnih
zakonih. Veliki stroj leti, pokoren svojim zakonom, za nič dru-
zega se ne briga; in ko bi prišel človek mej njegova kolesa, bi
ga raztrgal.

Ker imajo vestni in natančni Slovenci hvalevredno navado,
da zahtevajo pri vsakem spisu potrdila priznane avtoritete, zato
sem nesel tudi jaz tele vrstice velikemu učenjaku in mislecu, da
jih potrdi in podpiše. Blagovoljni mož je pripisal na koncu spisa
samo opombico: »Smotrenost je prinesel na svet stoprav misleči
razum, ki torej strmi nad čudežem, ki ga je napravil šele sam«,
ter podpisal: Immanuel Kant.

Franc Derganc.

O stari in mladi ženici.

Spisal Friderik Nietzsche.

»Čemu se plaziš tako plašno skozi mrak, Caratustra? In
kaj skrivaš tako oprezno pod plaščem?

»Jeli zaklad, ki ti ga je kdo podaril? Ali dete, ki se ti je
rodilo? Ali pa hodiš zdaj sam po potu tatov, ti prijatelj hu-
dobnih?« —

Resnično, dragi brat! je govoril Caratustra, zaklad je, ki mi ga je nekdo podaril: mala resnica je, ki jo nesem.

Ali nevkretna je kakor mlado dete; in če ji ne tiščim ust, vpije preglasno.

Ko sem šel danes sam svojo pot, ob uri, ko pada solnce, srečala me je stara ženica in tako dejala moji duši:

»Mnogo je povedal Caratustra tudi nam ženskam, ali nikoli nam ni govoril o ženski.«

In jaz sem ji odvrnil: »o ženski se naj govori le možem.«

»Tudi meni govori o ženski, dejala je; dosti sem stara, da takoj spet pozabim.«

In ugodil sem stari ženici in ji govoril tako-le:

Vse na ženski je uganjka, in vse na ženski ima eno rešitev: imenuje se nosečnost.

Mož je ženski sredstvo: namen je vedno otrok. Ali kaj je ženska možu?

Dvoje hoče pravi mož; nevarnost in igro. Zategadelj hoče žensko, kot najnevarnejšo igračo.

Mož se vzgajaj za vojsko, in ženska za razvedrilo vojščaka: vse drugo je neumnost.

Presladkih sadov — teh se vojščaku neče. Zato se mu hoče ženske; grenka je tudi še najslajša ženska.

Bolje nego mož razume ženska otroke, ali mož je bolj otročji nego ženska.

V pravem možu se skriva otrok: ta se hoče igrati. Po konci, žene, odkrijte mi torej v možu otroka!

Igrača bodi ženska, čista in fina, jednaka dragulju, ožarjena od krepostij sveta, ki ga še ni tu.

Žarek ene zvezde naj blešči v vaši ljubezni. Vaš up se imenuj: »o ko bi mogla roditi nadčloveka!«

V vaši ljubezni bodi pogum! Z ljubeznijo se spravite nad njega, ki vam vzbuja strah.

V vaši ljubezni bodi vaša čast! Malo razume sicer ženska o časti. Ali to bodi vaša čast, da vedno bolj ljubite, nego vas ljubi mož, da niste nikoli druge.

Ženske boj se mož, kadar ljubi: tu žrtvuje vse, in nobena druga stvar nima zanjo veljave.

Koga sovraži ženska najbolj? — Tako je reklo železo magnetu: »sovražim te najbolj, ker si privlačen, ali nisi dovolj močan, da bi privlačil.«

Moževa sreča se zove: jaz hočem. Ženinini sreči se pravi: on hoče.

»Glej, ravnokar je postal svet popolen!« — tako misli vsaka ženska, kadar se pokori iz cele ljubezni.

In pokoriti se mora ženska in najti globine svoji površini. Površina je volja ženske, gibljiva, viharina koža na plitvi vodi.

Ali srce moža je globoko, njegova reka šumi v podzemskih votlinah: ženska sluti njegovo moč, ali je ne razume.

Tedaj mi je odgovorila stara ženica: »Mnogo priljudnega je povedal Caratustra in posebno za te, ki so zato dovolj mlade.

»Čudno je, malo pozna Caratustra ženske, in vendar ima prav o njih! Morda zato, ker ni pri ženski nemogoča nobena stvar?

»In zdaj prejmi za zahvalo malo resnico! Stara sem menda zanjo dovolj!

»Zavij jo in drži ji usta: sicer ti bo vpila preglasno; ta mala resnica.«

»Daj mi, ženska, to malo resnico!« sem rekel.

»Ti greš k ženam? Ne pozabi korobača!« —

Tako je govoril Caratustra.

Razgled po prirodi.

Sestavil J. K.

(Eksperimentalna coologija. *Pithecanthropus erectus*. Starost zemlje. Konec sveta. Črna in živa luč. Umetna toča in streljanje proti toči. Kitajski poljub. Nekaj o Bogu.)

Kakor znano, razvile so se sedanje rastline in živali iz prejšnjih oblik, ker so se spremenili pogoji življenja in so se organizmi prisposobili novim razmeram. Mej organizmi in okolico vlada nekako ravnovesje, neka mejsebojnost. Ustroj organizmov je jako plastičen in občuten: če se spremeni okolica, ohrani se ravnotežje s tem, da reagirajo rastline ali živali s primerno spremembo. To prirodno dejstvo hočejo učenjaki s poskusi dokazati, z eksperimentalno coologijo ali botaniko. Za poskuse jim služijo navadno gosenice in zapredki metuljev, jajca morskih ježev ali žab. Eksperimentirajo pa tako, da se vrši razvoj v po-

sebnih luči, toploti ali kemični tekočini. Posebno zanimive poskuse z metulji je napravil M. Standfuss in pokazal, da zmeren in trajno delujoč mraz ali toplota vse drugače vpliva na razvoj metuljev, nego hipna, pa močno znižana ali povišana temperatura. V zmernem mrazu so se razvile severne, v zmerni toploti južne oblike; ob hipnih, močnih razlikah toplote pa takozvane aberacije. Ekstremne temperature ovirajo razvoj, kar smo doslej imenovali v mrzlih krajih »zimsko spanje«, v toplih krajih »poletno spanje«. S tem so pojašnjeni važni pojavi, ki jih prej nismo znali razlagati.

Pithecanthropus erectus se imenuje žival, katere ostanke je izkopal 1891 dr. Dubois, vojaški zdravnik, na Javi. O teh ostankih se je vnela mej učenjaki živahna polemika, tako da je nastala o njih že cela literatura. Učenjaki Virchow, Ranke, Krause, Waldeyer, Kollmann, Selenka, pl. Zittel, Ten Kate trdijo, da so kosti izmrle opice; učenjaki Turner, Cunningham, Keith, Lydekker, Martin, Matschie, Topinard jih pripisujejo človeku; a Dames, Manouvrier, Marsh, Haeckel, Nehring, Verneau, Pettit in Schwalbe dokazujejo, da je to prehodna oblika mej opico in človekom. Na novo zatrjuje učenjak dr. Wilser, da ima zadnja skupina prav in da je *Pithecanthropus* res »manjkajoči člen«.

Vsi časovni podatki v geologiji so relativni; vemo sicer, kako so si sledile različne dobe, a natanko določiti se ne da, koliko let je trajala vsaka doba. Razni astronomi in fiziki so sicer računali, a podatki si nasprotujejo. Najnovejši čas je poskusil največji angleški fizik Lord Kelvin izračunati starost strjene zemlje, ko so se že lahko razvile prve rastline in živali. Lord Kelvin je računal na več načinov. Pri enem računu se je opiral na Kantov stavek, da drgnenje na površini zemlje ovira vrtenje zemlje, tako da je hitrost rotacije čim dalje manjša. V enem stoletju izgubi zemlja 22 sekund na hitrosti. Pri drugem računu se je oziral Lord Kelvin na to, za koliko se zemlja vsako leto ohladi. Pri obeh računih je prišel do zaključka, da koleba starost zemlje tako nekako mej 20 in 40 milijoni let.

Konec sveta si predstavljamo lahko na več načinov: katastrofalno, da trči zemlja s kakim planetom; ali naravno, da izmre človeštvo vsled žeje, mraza ali potopa. Zemlja požre vsako leto mnogo vode, katera vsled težnosti prodira v globočine in se tam kemično veže z drugimi sestavinami. Sčasoma izgine

tako vsa voda in ljudje pomro v tem slučaju od žeje. Na drugi strani vemo, da se zemlja ohlaja in tudi toplota solnca pojema. Tako se bo zemlja polagoma in čisto naravno ohladila, da ne bo moglo vsled mraza živeti nobeno organsko bitje. Reke odnašajo zemljo v morje in de Lapparent je izračunal, da izperejo vode v 4 milijonih let vsa zemljo in odnesejo ves kontinent v morje. Če se pa to zgodi, potem se razlijejo morja čez zemljo in poplavijo in potopijo vse. Kakor vidimo, je na več načinov zajamčen človeštvu konec.

Veliko pozornost je vzbudil v učenem svetu Le Bon, ko je nastopil s svojo »črno lučjo«. Če nekatera telesa, posebno kovinske plošče na eni strani razsvetimo, prihajajo na drugi strani iz njih žarki, ki ji sicer ne vidi človeško oko, pa se dajo pristreči na fotografski plošči. Za svečavo je rabil Le Bon navadno petrolejsko svetiljko. Ta pojav si razlagamo tako, da obstoji luč iz vsakovrstnih žarkov, mi poznamo le tiste, ki jih zaznava naše oko. Do spoznanja drugih žarkov pridemo polagoma, morda slučajno po poskusih in z aparati. Spoznavanje s človeškimi čutili je jako omejeno; tu si pomaga človek z aparati in instrumenti, s katerimi si razširi obseg in obzorje posameznih čutil. Omenjam samo drobnogled. Aparati nadomeščujejo včasih človeku čutilo, katerega nima sam. Nima na pr. čutila za zračni tlak, elektriške toke, magnetno privlačnost i. t. d., a vendar vse to meri in spoznava s ponarejenimi čutili — z aparati. Če sodimo s tega stališča, smemo skoro reči, da je človeško spoznanje neomejeno. — »Živo luč« so prodajali lani na pariški razstavi. So namreč bakteriji, ki se svetijo. Če jih imamo v ogromnem številu skupaj na malem prostoru, dajejo precej svetlobe. V Parizu so prodajali stekleničice, napolnjene s takimi svetilnimi bakteriji, za — živo luč.

V Darmstadtu je dr. Kreuschner napravil umetno točo — pa brez vsega čaranja — tako-le: če postavimo pola elektriške žice tako vsaksebi, da je en pol v posodi za vodo in moli skoro do površine, a drugi zunaj temu nasproti ter moli tudi skoro do površine; če spustimo potem skozi žico močan elektriški tok, nastane v vodi mej obema poloma vrtnček, iz katerega skačejo drobne kapljice. Če prestrežemo te kapljice s popirjem, vidimo, da so ledena zrnca, podobna toči. Eksperiment se samo tedaj posreči, če vlada v okolici absoluten mir in tišina. Krepkejši dih zadostuje, da se zrak vznemiri in poskus izjalovi. Isto opažamo

v prirodi! Voda je v obliki oblakov nad zemljo in oblaki so nasičeni s pozitivno in negativno elektriko, ki se hočeta združiti. Pred nevihto vse potihne in zavlada grobna tišina. Če se nam posreči ta čas zrak krepko pretresti, vznemiriti, pa se ne more napraviti toča. Ozračje pretresemo najlaže s tem, da streljamo v zrak. Tako je znanstveno dokazano, da koristi streljanje proti toči.

»Revue scientifique« objavlja zanimivo študijo o evropskih in kitajskih poljubih. Mi Evropejci poljublamo navadno tako, da pritiskamo ustnice na ustnice, pri tem sesamo in cmokamo. Pri nas se poljubljajo zaljubljeni, stariši in otroci, znanci i. t. d. Kitajcu se zdi naš poljub ostuden, pravi, da se mož priklene ženske z ustnicami kakor pijavka, da ji izpije kri. Kitajske matere strašijo poredne otroke, če ne bodo pridni, da pride »beli mož« z vampirskim poljubom. Pri Kitajcih se poljubljajo samo zaljubljeni in sicer tako: nos se nasloni na lice ljubljenega bitja, pri tem se z globokim dihom potegne sapa skozi nos in ginjeno zaprejo oči, ob jednom se cmokne z ustnami, ne da bi jih pritisnili na lice. Kitajski poljub je torej neko vohanje in cmokanje.

V Eckermannovih »Razgovorih z Goethejem« čitamo naslednjo zanimivost z dne 8. oktobra 1827, Eckermann pripoveduje Goetheju: »Lanjsko leto sem vjel blizu Tiefurta dva kraljička, ki sta bržkone šele pred kratkim zapustila gnezdo. Sedela sta v grmu na vejici poleg sedmero bratcev v eni vrsti, stara sta jih ravnokar pitala. Vzel sem ptička in ju zavezal v svoj svileni robček ter šel proti Weimaru do strelišča, potem na desno po travniku ob Ilmi in mimo kopališča, in potem spet na levo v mali gozdiček. Tukaj, mislil sem, imaš mir, da si pošteno ogledaš kraljička. Ko sem pa robček odvezal, izmuznila sta mi oba ter izginila v grmovju in travi, da ju nisem mogel več najti. Tretji dan sem prišel slučajno spet na tisto mesto, in ker sem zaslišal zaljubljeno čivkanje taščice, mislil sem si takoj, da je gnezdo blizu, katero sem tudi hitro našel. Ali kako sem se začudil, ko sem zagledal v gnezdu poleg skoro godnih, mladih taščic tudi svoja mlada kraljička, ki sta se tu prav po domače nastanila in se dala pitati od starih taščic. Čutil sem se neizrečeno srečnega, ko sem našel to posebnost. Ker sta tako pametna, mislil sem sam pri sebi, in sta si znala tako lepo pomagati, in ker so vaju tudi dobre taščice sprejele tako gostoljubno,

nočem vama nikakor motiti tega gostoljubnega razmerja, ampak vama voščim samo najboljšo srečo.«

»To je ena najboljših ornitoloških povestij, kar sem jih še čul kedaj«, rekel je Goethe. »Trčite, Bog živi vas in vaša srečna opazovanja! Kdor to sliši, pa ne verje v Boga, temu ne pomore niti Mojzes niti proroki. To je, kar imenujem jaz vsepričujočnost Boga, ki je del svoje neskončne ljubezni vsadil in razširil povsod in je že v živali nakazal kot kal, kar se razvije v plemenitem človeku do najlepšega cveta. Bog ne daj, da ne bi nadaljevali svojih študij in opazovanj! Zdi se mi, da imate v tem posebno srečo, tako pridete lahko še do neprecenljivih rezultatov.«

Ellen Key.

Švedi so nam znani, saj je gosp. Alfred Jensen, član akademije znanosti in umetnosti v Stockholmu, prestavljal našega Prešerna. Švedi so jako napreden narod, na vseh poljih kulture tekmujejo z velikimi narodi, njih literatura je svetovno znana. Najiminitnejša zastopnica ženskega spola je dandanes tudi Švedinja: Ellen Key. Sredi junija se je mudila na Dunaju in dunajska družba jo je sprejela z veliko častjo.

Žensko vprašanje je del velikega, splošnega socialnega vprašanja; celo žensko gibanje se imenuje feminizem, ki hoče določiti stališče ženske v družbi, posebno z ozirom na moža, imetje, zakon, politično enakopravnost i. t. d. Tako se povdarja včasih bolj moralna, drugikrat gospodarska ali pravna stran feminizma, — kakor in s katerega stališča pač presoja kdo to gibanje. Prav soditi pa more le tisti, ki je dobro proučil žensko naravo, posebnosti telesa in duše, zasledoval socialni razvoj ženske pri starih in novih kulturnih narodih, ki pozna nje stališče pri divjakih (Avstralija in otoki, Indijanci, afričanska plemena).

Glavna težnja ženskega gibanja je emancipacija, to je oproščenje iz moške nadoblasti in vseh konvencionalnih zakonov in nazorov, ki izključujejo žensko iz javnosti. Emancipovanke zahtevajo isto moralo za oba spola, enakost in iste pravice za moža in ženo. Mnogo so že dosegle, odprte so jim šole in uradi, dandanes so ženske že zdravnice in advokatinje. Prvo-

boriteljice »ženskih pravic« odločno trdijo in dokazujejo, da sta mož in žena po naravi enaka. Pravi pomen teh uspehov ocenimo dostojno, če pomislimo, da so grški prirodoslovci in zdravniki, kakor Hipokrates in Aristoteles, imeli žensko za polčloveka. Tudi Koran ima žensko za nepopolno bitje in ji odreka paradiz. V prvih časih krščanstva so se nahajale ženske socialno v neugodnih razmerah, veljale so za izvor vsega greha in zla, ker je Eva zapeljala Adama, — o ti nedolžni Adam! Tertulijan pravi: »Ženska, hodi vedno v žalosti in cunjah, oči polne solza. Ti si uničila človeški rod.« Sv. Hijeronim piše: »Ženske so vrata hudičeva, pot krvice, želo škorpionovo«. Kanonsko pravo določuje, da je le mož ustvarjen po božji podobi, ne ženska, zato mu naj ženska služi in mu bodi dekla. Neki Acidalius je spisal učeno razpravo, da ženska sploh ni človek. Ta spis je dal povod, da se je na cerkvenem koncilju v Maconu (6. stoletje) prepiralo, če ima ženska sploh dušo?

Taki nazori vsekakor opravičujejo žensko gibanje, to je borba za človeštvo, človeško dostojnost ženske. Mimogrede omenjam, da je tudi pri Grkih v Atenah kipelo žensko vprašanje po razsvetljenih glavicah, kakor to sklepam iz Aristofanove satirične komedije »Eklezijacuze« (žensko zborovanje), kjer so se hotele ženske polastiti vlade.

Nikakor pa ni opravičen in utrjen temelj, na kateri opirajo emancipovanke svoje zahteve, ker ni dokazano, da je možka in ženska narava enaka, ampak nasprotno. Ženska ima manj in redkejšo kri, manjša pljuča in možgane, razlike nahajamo v lobanji, zobeh, medenici (Becken), polti in koži, tolšči, okroglosti udov, mišičju. Kot kuriozum navajam, da je izračunal anatom Waldeyer, da prevladujejo po odstotkih pri moškem mišice rok, pri ženski muskulatura jezika. Pritrditi moramo Angležu Allanu, ki pravi: »Moje stališče je, da obstoje globoki, prirodni in trajni razločki v duševni in moralni omiki obeh spolov, vspešno s fizično organizacijo. Primerjajmo možki in ženski skelet, studirajmo moža in žensko v fiziološkem in patološkem položaju, v zdravju in bolezni; opazujmo filozofsko nje respektivne težnje, opravila, razveseljevanje, nje nagibe, poželenje; pomislimo, kako ulogo igrata oba spola v zgodovini, — in teško se pridružimo paradoksnim trditvi, da ni nikakega spolnega razločka duha in da je ta duševna različnost obeh spolov zgolj posledica vzgoje. Ženska z moškim duhom je ravno tako anomalna stvar

kakor ženska z moškimi prsimi, z moškimi kolki, z moško muskulaturo ali z brado.« Duševno razliko obeh spolov je najbolje definiral v kratkih besedah L. pl. Stein: »Ni dvoma, nositelj socialne misli je mož, nosilka socialnega čustva je ženska.«

In kako stališče zavzema Ellen Key v feminizmu? Ona je reakcionarka, največja nasprotnica emancipacije. Ellen Key se naslanja pri svojem razmotrivanju na znanstveno podlago naravoslovja in kaže meje, katere je začrtala narava obema spoloma. Že samo dejstvo, da sta dva spola, opozarja na različnost, na poseben delokrog in namen obeh spolov. Sicer bi bil ostal človek hermafrodit. Obema spoloma je odločila narava posebno smer in njiju naloga je samo, da pospešujeta razvoj svojega spola v tej smeri, a nikakega zjednačenja. Ellen Key se bori za individualni razvoj ženske in pravi, da »ni moderni ženski ideal moža možu podobna ženska, ampak vsestransko razvito razodevanje večno ženskega in da se obliči žena po sanjah moža.« Kakor zaključuje Fausta chorus mysticus:

Das Ewig-Weibliche
Zieht uns hinan.

Ženska je pasivni, mož aktivni princip v naravi, ženska je negativni, mož pozitivni pol, ki se privlačita; narava je razpolovila človeško dušo in dala možu razum, ženski čustva; pri možu odločuje glava, pri ženski srce. A čustva so temna, neznanega izvora, nepreračunljiva, zato pravi ruski pregovor: ko bi bila ženska steklena, vendar bi bila neprozorna. Ljubezen družiločeno harmonijo; v zakonu, v ljubezni združena mož in žena tvorita družabno celoto. Ellen Key se bori za odkrito in resnično ljubezen in imenuje zakon brez ljubezni — prostitucijo. Kolikor bolj ženska diferencira svojo naravo in razvija svoje ženstvo, tem uspešnejše služi človeštvu; potem se ni bati konkurence mej ženo in možem, ki vodi samo do sovraštva in propada človeškega rodu. V tem smislu je spisala Key brošuro »Zlorabljen ženska moč«, v kateri dokazuje, da brezuspešno in po nepotrebnem trati in zapravlja svojo moč tista ženska, ki je prekoračila svoj prirodni delokrog in opravlja tista dela, ki jih je narava odločila možu. Seveda vladajo sedaj nezdrave razmere, da ženska ne more izpolnovati svojega naravnega poklica. Zato pa se moramo boriti le proti tem razmeram, da se odpravijo in preosnujejo tako, da se bo vsaka ženska lahko razvijala svo-

bodno. Ellen Key je velika nasprotnica šolam, otrok se vzgajaj doma v družini in v naravi. Tudi ona sama ni hodila v nobeno šolo, vendar je omikana kakor malokatera sovrstnica. Prirodni poklic ženske je materinstvo in vzgoja otrok, ženska bodi samo mati, vzgojiteljica in gospodinja. Najvažnejši delokrog človeštva in kako obsežen! Kdo opravlja sedaj ta važni posel? Zato propada družba, množi in večja se ubožstvo in zlo.

Tako dobô žensko vprašanje polagoma čisto drugo obliko: ne jednakosti z možem, ampak odpraviti razmere, ki branijo ženski do nje največje, edine sreče, da postane mati in vzgojiteljica svojih otrok.

Ellen Key se ne bavi samo s feminizmom, ampak piše tudi duhovite esêje o vseh kulturnih vprašanjih. Pred par leti je izdala knjigo »Essays« in letos novo zbirko 11 esêjev: »Manjšina in večina.« V Stockholmu prireja javna predavanja in deluje za kmečko reformo. Z dr. A. Nystromom je ustanovila švedski delavski institut, kjer predavajo največji učenjaki in ona sama čita o švedski literaturi.

Spectator.

Dunajska pisma.

III.

Nietzsche si je razlagal svet kot estetičen fenomen, kakor delo velikega umetnika. Dosledno je izvajal propozicijo, da se mora umetnosti in umetnikom prepustiti v kulturi prvo mesto. Umetnik je namreč — mali bog. Vsak pravi umetnik čuti in sluti svoje vzvišeno poslanje, ta zavedno, drugi samo instinktivno. To kaže osobito v svojem družabnem nastopu. Umetnik sovraži nivelizirano maso, prirojen mu je neki čut, ki ga je Nietzsche imenoval prav primerno »Distanzgefühl«; umetnik čuti neko razdaljo mej seboj in svojim bližnjim, osobito maso, ta »čut razdalje« deluje v smislu odbojne sile in individualne incompatibilitete. Umetnik je rojen aristokrat, ne po imenu, ampak po duhu. Mali bog — v tem tiči globok pomen. Vzemimo samo romanciera. V romanu nam razvija cel svet, v tem svetu je umetnik najvišji gospod: vse se vrši, kakor on hoče, on daje zakone, on kaznuje, on poplačuje, odlikuje in se maščuje, tu

velja in odločuje samo njegova volja. Človek sluti v ozadju narave, sveta višje bitje, ki nevidno vodi in sodi vidno življenje in vrvenje. Isto oblast izvršuje v ozadju svojega umotvora tudi mali bog umetnik, — samo popolnejše in mogočnejše z ozirom na človeka, »kajti brez čuta je narava: solnce sije dobrim in hudobnim, in zločincu bleščijo, kakor najboljšemu, mesec in zvezde. — — — Samo človeku možna je nemožnost; on razločuje, voli in sodi; on trenutku daje večnost« (Goethe). Baš to je, zakaj tako ljubimo umetnost, zakaj v trenutku obupnosti in onemoglosti tako radi vzamemo v roke lepo knjigo. Povsod v življenju vidimo disharmonijo, kako se resnica in lepota bori z umazano vsakdanjostjo; duša nam hoče brezčutno otopeti in obupuje, dali sploh kdaj zmaga lepota in plemenita pravičnost. Umetnik izravna nasprotja, očisti lepoto vsakdanjega prahu in združi v harmonično celoto, kar je ležalo v drobcih razmetano po svetu in v oskrunjajoči okolici. Naslajamo se ob vresničenih slutnjah; umetnik nam napaja dušo z novo močjo, z novim upom in pogumom, kaže nam naprej iz hipne zablode.

Oblast umetnikova ni omejena na tihe sobice, včasih plane na ulico in kakor vihar revolucije razburka množice. Nedavno smo čitali o revoluciji v Španiji, katero je povzročil pesnik Perez Galdos s svojo dramo »Elektra«. Tudi pri nas je izšla pred kratkim drama, katere se je vse zbalo, da napravi silen prevrat v slovenski družbi. Mislim Cankarjevo satirično komedijo »Za narodov blagor«, v kateri je umetnik z opravičeno jezo strgal zagrinjalo izpred odra, na katerem igrajo nekateri slovenski politiki ostudno, gabno komedijo z narodovim blagrom. Kar je Cankar takorekoč le teoretično nakazal, to je takoj z vzgledom, dejanjem potrdila slovenska javnost, z indolencijo, z apatijo, s katero je sprejela to najnovejše Cankarjevo delo. Quod erat demonstrandum! Rad bi vedel, kako je bilo pri srcu podlistkarju »Slov. Naroda«, ko je okorno in netečno opravljal poverjeni mu posel, da onemogoči Cankarja, po geslu: »Levica boža, desnica išče z bodalom srca«. Ali iskalec srca je iskal zaman; zato mu priporočam, naj preišče še »Ljub. Zvona« sedmi letnik, tam pa gotovo najde na 233. strani »Srce«, — spis, v katerem govori Stritar o »stoletju fraze« in »deseti modrici — frazi«. To »Srce« naj prezentira feljtonist, — kakor nekdanj rabelj glavo sv. Janeza, — svojemu visokemu velitelju v dokaz, kako se mu je posrečil poverjeni posel.

Kakor sem rekel že v I. dun. pismu, Cankar je velik umetnik, ki je pokazal slov. občinstvu, kako se umetniško obdeluje snov, kaj je prav za prav umetnost. Doslej smo imeli v slov. slovstvu preveč diletantizma. Pisatelj si je izbral poljubno snov in začel pisati — roman, ne da bi bil prej pomislil, ali se snov res prilega romanu; ali ne bi mogel iste ideje lažje izraziti v kratki čustveni pesmici, novelici? Drugi se je lotil drame, a ni imel toliko estetiškega čustva, da bi bil uvidel, da je snov vseskozi epiška, da ni mogoče iz nje izluščiti niti enega dramatiškega prizora. To je še najugodnejši slučaj, kajti pozna se pri marsikakem pripovednem spisu, da pisatelj sploh vedel ni, kaj hoče napisati, ko je zastavil pero. Tako delajo navadno »lirični« pesniki: začnejo pesem pisati, a niti ne slutijo, kaj pride iz celega, love se od besode do besede, od vrstice do vrstice brez prvotne ideje in izraženega čustva. In če se tak pisatelj slučajno tudi namahne na dobro snov, počne ž njo, kakor pritlikavec s skalo: vali in vali, naposled se zvali skala vrh njega samega. Ovladati snov zna le umetnik, ki izbere snovi primerne osebe in značaje, primeren kraj in ozadje, ki po gotovih, le njemu znanih zakonih, razredi posamezne prizore in poglavja v efektno celoto. Umetnik mora dobra poznati sredstva jezika, življenja in narave, ter natančno vedeti, katera sredstva mu v danem slučaju točno vzbude namerjani efekt. Dobro poznati vsa sredstva in iz njih vedno pravo izbrati: to je umetniška prebudnost.

Posebnost Cankarjeve umetnosti se kaže zlasti v treh točkah: 1. v psihološki analizi; 2. v uporabi detailov (podrobnostij); 3. v uporabi pokrajine in ozadja. Elementarnih učinkov dosega s psihološko analizo Dostojevskij. Jako bi se motil, kdor bi mislil, da so bili naši starejši pripovedovalci na slabem, ker niso poznali ali niso rabili tega sredstva. Najlepši in najefektniji prizor v Kersnikovem »Testamentu« je oni, ko pride Omahne domov iz cerkve, kjer so baš oklicali bogatega Miklavža Topolščaka. On ve, kako ga ljubi z vso silo svoje nedolžne duše njegova hči Jerica, ona, hči ubogega delavca. A kako ji povedati strašno novico, da se ženi njen ljubček zdaj drugje? . . . In ko je povedal, »nato je zaprl duri za seboj in odšel gori čez hrib; — kam, ni znal — jedino to je želel, da bi nikogar ne srečal«. . . . In Jerica je šla služiti, na tuje. . . . Pretresljiva epizoda se konča: »Tomaž (Omahne) se je lahko privadil samskemu življenju. Saj je ostalo vse pri starem, samo nageljni po oknih

so se pošušili, cvetje v malem vrčiču so zadušile koprive in osat. . . .« In vse to se vrši samo na poldrugi strani. Vso strašno psihološko analizo čitamo izmej vrstic. Umetnik Kersnik nam je podal dogodek samo v velikih obrisih, a dosegel je morda s tem večji uspeh, nego bi ga bil z dolgovezno analizo. Naši starejši sploh ljubijo velike, krepke poteze, malo, ali jasno. Cankar analizira in išče detailov, ki jih navadno oko ne vidi; kot fin opa zovalec ve, kako veliko sugestivno moč imajo presenetljivi detaili. In sugestija je umetniku vse. — Posebno poglavje bi se dalo napisati o uporabi pokrajine. Tudi tukaj je zadel Cankar pravo. Njemu je pokrajina in ozadje samo resonančna podlaga, da akordi tem jačje zvone, da se slišijo poleg temeljnega zvoka duše tudi prizvoki (Oberton) zunanjega sveta, njemu je pokrajina samo odmev, oz. odsvit duše. Razložek vidimo, če ga primerjamo s Zolo. Zola popisuje zunanji svet brez ozira na dušni položaj človeka, popis mu je nekako sam sebi namen, kar pa nikakor ni umetniško; taki opisi spadajo v znanstvene knjige deskriptivnega naravoslovja. V posameznosti se ne morem spuščati; za primer umetniško uporabljene pokrajine navajam X. poglavje povesti »Žrtve« (letošnji »Ljub. Zvon«): Manica in Dolfe gresta brat šmarnic, sedeta na mehki mah pod košatim gabrom ter vijeta venec. Tu v gozdni samoti sredi cvetoče pomladi se poljubita zaljubljenca prvič. Od poljubov preide pisatelj Fr. Serafin na popis okolice, opiše pomladno pokrajino in življenje v nji ter poda s tem samo zrcalo zaljubljenih duš. Na kar pa posebej opozarjam, ob enem nam je pisatelj namignil, kako se dajo s takimi popisi v fini in diskretni obliki izraziti kočljivi dogodki. Pokrajina vpliva tudi lahko po kontrastu in drugih zakonih asocijacije, kajti šablone, manire umetnik ne sme poznati. Tudi Kersnik je s tistim odstavkom o »nageljnih po oknih« in »cvetju v malem vrčiču« krasno označil situacijo osamljenega. — Naj se mimogrede dotaknem še nekega drugega vprašanja. Nekateri nam očitajo našo »kmečko, malomestno literaturo«. In res so že poskusili posamezni pisatelji z baroni imena in kapitala, z dekadenco i. t. d. Pa brez prave sreče. Umevno, umetnikov glavni smoter je vendar, da nam slika zdravo življenje in zdravo naravo. To se pa nahaja dandanes le v kmečkem in srednjem stanu, kolikor ga je ostalo.

Naša literatura je še majhna, a vendar že hrani prave zaklade v svojem okrilju. Zakaj narod teh zakladov ne dvigne, si

jih ne osvoji; zakaj se v našem družabnem življenju tako malo poznajo vplivi blažilne lepote in umetnosti sploh; zakaj naši umetniki ne uživajo tistega ugleda in podpore, katero zaslužijo po svoji visoki misiji in kulturnem pomenu? Krivda zadeva: 1. občinstvo; 2. umetnike; 3. posredovalce (kritike).

Fr. Derganc.

Izgubljena vest.

Spisal M. J. Saltykov Ščedrin.

»Poglej, ljuba, draga ženica, čeravno danes nisva nič zaslужila, vendar mi je tako lahko okoli srca, ko imam spet vest.« In res, takoj je tako trdno zaspal, da ni sanjal ne smrčal, kakor je imel sicer navado, ko je služil denar, a ni imel vesti.

A njegovi ženi je hodilo vse kaj družega po glavi. Mislila je, da ne more žganjarju vest nič koristiti, le škoditi; zato je sklenila, da mora ta pritepenka na vsak način iz hiše. Vso noč ni mogla zatisniti očesa, in ko je rano prvi jutranji žar osinil zaprašena okna, ukrala je spečemu možu vest in zbežala ž njo na ulico.

Bil je ravno semanji dan. Kmetje iz vasij so prihajali z vozovi in tržni nadzornik Lovec se je ravnokar odpravil na trg. Ko ga je Arina Ivanovna zagledala, posvetila se ji je v glavi srečna misel. Tekla je za policajem in posrečilo se ji je, potisniti mu vest v žep njegovega plašča.

* * *

Lovec sicer ni bil popolen malopridnež, vendar ni imel navade, da bi krotil svoje poželenje, posebno roke je rad pritikal, kamor je mogel. Kar se je dopalo očem, tistega so se prijele roke, — ob kratkem rečeno, podkupiti se je dal, če ga je le kdo hotel.

Nenadoma je začutil ta človek čuden nemir. Kar je videl na trgu, se mu je zdelo, da ni njegovo, ampak drugih. Kaj tacega se mu doslej še ni primerilo. Obrisal si je lisjaške oči ter si mislil: »Kaj je to? Ali sanjam, ali čujem, ali sem zno-rel — — —«. Pristopi k bližnjemu vozu in hoče kmeta zagrabiti za brado ter ga malo poskubsti — a, čudo! Odpreti ne more pesti.

Obide ga bojazen.

»Kaj mi je vendar danes?« si misli, »če pojde še na dalje tako, me vzame hudič! Domov grem, morda mi tačas odleže«.

Vendar je upal, da mu to preide, zato se je sprehajal še na dalje po trgu. Gleda perotnino in druge tečne stvari, a vidi se mu, kakor da bi se mu vse posmehovalo: »Kaj ne, bi rad, pa ne moreš?«

Ko so kmetje to videli, so dobili pogum, ker je samo zijal kakor brez pameti, začeli so se mu smejati in mu nadevati priimke.

»Ne, obolel sem, to je bolezen!« je dognal Lovec in se odpravil brez kljunačev, s praznimi rokami domov.

Doma ga je žena čakala, da prinese kljunačev, a ko ga je zagledala s praznimi rokami, zavrelo je od jeze po njej in vsa razjarjena se je zadržla nadenj:

»Kje so kljunači?«

»Moja vest ti priča, da« se je opravičeval Lovec.

»Vprašam te, kje imaš kljunače?«

»Moja vest ti priča, da« je ponovil.

»Dobro, pa imej svojo vest do prihodnjega semnja za kosilo«, mu je rekla žena odločno.

Lovec je povetil glavo, ker je vedel, da njegova žena ni navajena, požreti besedo. Sleknel je plašč in h kratu se je spremenil. Ko je obesil vest s plaščem na steno, odleščalo mu je takoj in zopet se mu je zdelo kakor poprej, da ni na svetu nič tujega, ampak vse njegovo. Začutil se je spet sposobnega, iztezati in grabiti.

»Čajte, prijateljčki, zdaj se mi pa več ne izvijete«, zaklical je Lovec in si mel roke. Oblekel je zopet plašč in hotel oditi na trg.

Toda, o čudesa! komaj se je dobro zapel, že je začutil spet prejšnjo težavo. Kakor da bi bila dva človeka v njem: eden brez plašča, nesramen, tatinski, — drugi s plaščem, boječ in zabit. Dasi je Lovec, čutil, da je postal malodušen in krotak, vendar se je odpravil na trg, ker je upal, da se morda premaga in zataji.

A čim bližje je prihajal trgu, tem močneje mu je tolklo srce, tem odločneje se je oglašala v njem zahteva, da bi se pomiril s temi malimi ljudmi, ki se za šestico cel dan mučijo na

dežju in v blatu. Niti spomnil se ni zdaj, da bi poškilel po tujih kljunačih; celo lastne mošnje ni mogel več trpeti v žepu. videlo se mu je, kakor da denarji niso njegovi, ampak tuji.

»Na, bratec, petnajst kopejk!« je rekel nekemu kmetu in mu stisnil novec v roko.

»Čemu?«

»Ker sem te prej opeharil, bratec! Odpusti mi v Kristu-
sovem imenu!«

»Ino, Bog ti naj odpusti!«

Tako je prehodil ves trg in razdal ves denar. Dasi so ga obhajale mučne misli, vendar se je čutil šele zdaj lahkega, svobodnega.

»Ne, to me je gotovo napala kaka bolezen; najboljše je, da grem domov in si naberem mejpotoma kolikor mogoče dosti prosjakov, da jih doma nasitim.«

Govoril — storil. Zbral je množico beračev in jih pripeljal na svoje dvorišče. Lovka je samo sklenila roke in čakala kaj še pride. Mož se ji je približal in rekel prijazno:

(Konec prihodnjič.)

† Josip Murn-Aleksandrov.

18. junija 1901 je izdihnil svojo mlado dušo pesnik J. Murn-Aleksandrov v Ljubljani in sicer v istem poslopju, na istem stanovanju, v stari cukrarni kakor pred dvema letoma njegov prijatelj — pesnik Dragotin Kette. Umrli se je porodil v Ljubljani 4. marcija 1879, svojo mladost je preživel v ljubljanskem Marijanišču. Po končanih gimnazijskih študijah se je vpisal najprej na pravnem oddelku dunajskega vseučilišča, a poslej, ker mu ni ugajalo na Dunaju, preselil se je v Prago. Bolezen se je vitko in visoko raslemu mladeniču poznala že na gimnaziji, a resno hirati je začel stoprav zadnja leta, ko je prišel v slabih gmotnih razmerah na Dunaj. Da si popravi zdravje, prebil je več mesecev na Gorenjskem, a bilo je nepozno.

Murn-Aleksandrov se je baval največ s pesništvom, o pri-
liki je pisal tudi prozo, pesni je začel zlagati že kot gimnazijec;
bil je tudi član znanega dijaškega društva »Zadruga«. Svoje
umotvore je objavljajl v »Slov. Narodu«, v »Slovenki«, osobito
in največ pa v »Ljub. Zvonu«.

Murn-Aleksandrov je bil nadarjen liričen pesnik. Ob svojem
nastopu je kazal sicer malo izvirnosti, naslanjal se je preveč na
tuje vzore, posebno dekadente. Stoprav zadnji čas je spoznal
tvorno moč individualizma, da je pravi vir poezije lastni jaz.
Otresel se je tujih in prijateljskih vplivov in se začel samostojno
razvijati. Mnogo je pripomogla k temu notranjemu preporedu
samota in krasna gorenjska narava. Zadnje pesmi so že kazale
blagodejni vpliv in nam obetale izvirnega pesnika prirodnih
krasot in priprostega življenja v naravi. A kruta smrt je poko-
sila cvetko, ko se je začela razvijati najlepše.

Slovensko slovstvo ohrani pesniku Murnu-Aleksandrovu
častno mesto mej slovenskimi pesniki.

Pregled.

Politika.

SLOVANSKI BALKAN. Slovenci. Svet ne pozna lepših
in mogočnejših besedij nego »domovina, narod«. Kjer se izgo-
vorita ti besedi, tam zavriskajo mladeniči od navdušenja, tam
zreli mož ponosno dvigne čelo in prsi se mu razširijo, tam se
vzravna sivolasi starček ob palici in ugasle oči se mu zopet
zasvetijo v mladeniškem ognju. Zato vidimo, da stoje na čelu
vsakega naroda najplemenitejši, najvrednejši možje, ki jim je
narod nad vse, ki zanj radi žrtvujejo kri in življenje, ki neustra-
šeno dvigajo zastavo ter navdušujejo in kličejo na boj za svete
pravice domovine in naroda. Povsod kaže mož mehko in dov-
zetno srce, le kadar zasliši besedo »narod«, tedaj se mu vresni
obraz, srce okameni, da ne pozna ozira niti milosti. Samo naš
mali narod, samo mi Slovenci nimamo nikogar, ki bi nas branil,
nas vodil in klical v boj za naše najdražje svetinje — domovino
in narod. Naš narod je izdan, brezpraven, brez gospodarja: dne
1. junija 1901 je bila slovesno proglašena internacionala, ta dan
je namreč dr. Tavčar v državni zbornici javno prisegel na inter-

nacionalizem in svečano vskliknil: »Mi sanjamo o veliki slovanski liberalni stranki, ki se osnuje enkrat v tej hiši. Avstrija se ne sme vladati niti nemško, niti slovansko, ampak liberalno!« Kri nam je zastala, ko smo slišali te besede iz ust slovenskega poslanca; dr. Tavčar ni protestiral proti temu, da sme peščica Nemcev delati z ogromno večino Slovanov, kar hoče; ni zahteval, da se mora vladati v Avstriji slovansko; ni zahteval slovenske avtonomije, slov. vseučilišča in slov. srednjih šol; ni protestiral, da nimamo Slovenci na Koroškem nobene ljudske šole, ampak potegoval se je za internacionalni liberalizem. Zadnja leta ni bilo v parlamentu več nič slišati o liberalizmi, šele letos ga je začel spet od mrtvih obujati dr. Tavčar. In taka blaznost: velika slovanska liberalna stranka. S kom? Ali s Poljaki, Jugoslovani, Mladočehi, ki so se zvezali s Staročehi, da se obranijo čeških radikalcev in agrarcev? Začeli smo dvomiti, da bi bil dr. Tavčar to resno mislil; sami sebe smo hoteli pregovoriti in iskali smo protidokazov. Thalassa! Ali ni izjavil dr. Tavčar pred govorom, da je bolehen? Torej govorila je le bolezen iz njega. Thalassa, thalassa! Ali ni tudi rekel: mi sanjamo? Samo sanje so bile, ne resnica. Obličje se nam je vjasnilo in oddahnili smo si polajšani, osvobojeni. Saj to tudi ni mogoče; nikoli se ni še slišalo, da bi bil izdal kak Slovenec svoj narod ter se ogreval za internacionalo. — Ali naše veselje je bilo kratko. Ali še niste slišali, da se je marsikateri zločinec že izdal v sanjah, da je torej dvojna resnica, kar pove človek v sanjah? In dr. Tavčar se je izjavil v sanjah . . . torej vendar strašna resnica! Pustimo to, žalostno in smešno je ob enem! Ozrimo se rajši v vedro bodočnost. S svojim internacionalnim liberalizmom se je dr. Tavčar za vselej onemogočil kot slovenski politik. Kar se je zgodilo že drugod, tako se mora razviti tudi pri nas čista, mogočna vseslovenska nacionalna stranka. In tu moramo nekaj zaupati širši javnosti, kar je deloma sicer že javna tajnost. Slovenci nismo tako zapuščeni, kakor se zdi na prvi mah. V nenarodnem domačem boju se nam je ohranil mož, ki mu je bila ideja narodnosti zvezda vodnica skozi celo življenje, h kateremu se zaupljivo ozira vse narodno slovenstvo, katerega visoko spoštujejo vsi Slovani kot neizprosnega Slovenca in Slovana, ta mož je — gosp. župan Hribar. Njegov značaj in razmere, kakor se razvijajo, kažejo mu pot. Pri zadnjih občinskih volitvah so volili vsi Nemci dr. Tavčarja, a Hribarja nobeden.

V par letih mora priti do konflikta mej obema. Besede nacionalizem dr. Tavčar ne more slišati, ker vladi ni pogodiu. In to je gotovo, da bo sedanja liberalna stranka skoro vladna stranka, zvezana z Nemci; nje glavar bo dr. Tavčar, ki baje »noče požreti Nemcem besede«, ki »gre rajši z bar. Schweglom nego z Mahničem«. Mogoče je, da se zvežejo liberalci, klerikalci in Nemci proti nacionalnemu Hribarju, da ga pahnejo z županskega stola. A ne za dolgo! Vsa zadeva je sicer esoterična, a morali smo opozoriti slov. javnost, ker smo bili izzvani. Škode se od te »nepremišljene« izjave ni bati nikomur. Gosp. župan Hribar jo utegne dementirati, in to tem lažje in upravičenejše, ker nismo bili mi še nikoli niti s črko niti z besedo v zvezi z njim.

A vi vsi, ki vam še ni zastrupil duš židovski, internacionalni liberalizem, pridite, da dvignemo zavrženi, izdani narod in mu darujemo glavo in srce!

Listnica.

Slov. Narod. Najlepše prosimo cenj. bralce odpuščenja, da za trenotek sleknemo glacérokovice in snamemo manšete. Kdor se podaja v javnost, pripravljen mora biti na vse in vedeti, da se pobija brezobzirnost samo s še večjo brezobzirnostjo.

Bacillus Malovrh — tako se zove glavni »mikroindividuum«, ki širi po Sloveniji liberalno kugo — predrznil se je 15. jun. a. c. pisati o »Jugu«. Častnim in poštenim ljudem sicer velja načelo, da ne morejo razžaliti ljudje, ki jim »Slovenec« vsak dan očita »temne nagone« — do srebrnih žlic. Odvrčamo torej zgolj iz dolžnosti napram javnosti in ker se nam je ponudila ugodna prilika, da damo duška svoji odkritosrčnosti, in ker pravi de la Rochefoucauld: Molčanje je najvarnejše sredstvo za tistega, ki sam sebi ne zaupa. Če misli gosp. Malovrh, da je »Jug« dijaški list, ker ga slučajno vrejajo in iz večine pišejo akademiki, ki jim preostaje časa kljubu temu, da delajo svoje izpite pravočasno in večinoma z najboljšim uspehom, — potem je »Slov. Narod« list »pokvarjenih študentačev«, ker ga vrejajo in iz večine pišejo družabno ponesrečeni individui. Nam ni treba praktificirati z izmišljenimi šiframi »D«, nam se ni bati, da nas kdo jutri v »Domovini«

desavuiru in osmeši. Seveda Malovrh ne more renomirati s svojo učenostjo, kajti pri vsaki besedi stopi mački na rep, če se pridrne v družbo, iz katere ga je brnila dobrotna usoda. Malovrh »sanja« o »izvirni učenosti«, katera pa se zajema menda samo — s srebrnimi žlicami. Osobito »male« ima gosp. Malovrh v želodcu. Moj Bog, ali ne more biti človek pošten, če je bil »mal« vojak? Saj je meril baje Napoleon samo 154 *cm* in Aleksander Veliki tudi ni bil večji, a Janez Mencinger pravi celo v »Hoji na Triglav«, da se »mož meri od nosa gor«, — ne po dolgih prstih. Seveda se tudi ne more Malovrh laskati niti na levo niti na desno, kajti pred njim beži vse, kakor nam poroča gosp. Y, zlasti samodruge ženske, ker se boje, — prosto po Heineju —, da bi porodile osle. Oprostite, čislani bralci, človek nehoje postane otročji, če ima opraviti z otročjim človekom. Sedaj pa resno: Kdor je čital »Fausta«, ta ve, v kako plemenitem smislu se rabi tam izraz »temni nagon«, da najspretnejši rabulist ne more iz tistega citata izkalkulirati žalitve. A to je Malovrh hotel, s tem je izdal svojo tajnost iz »Slovenca« in špeci-jalno namero. On pozna »temni nagon« samo v »Slovenčevem« smislu. On je hotel po sili razžaliti, ponižati gosp. župana Hri-barja in javnosti sugerirati to žalitev, kajti prišlo je že tako daleč, da Malovrh niti več videti ne more, če se Hribarjevo ime čita poleg Tavčarjevega, — in celo, če igra dr. Tavčar ulogo zapeljivega Mefista. Sicer je mrgolelo v »Jugu« vse polno resnih napadov na dr. T., a Malovrh se je obregnil samo ob — Hri-barja. Značilno. Tako je ubogi M. dosegel baš nasprotno, kar je hotel. Tega mu nikdo ne zameri, kajti M. je najet, zato plačan, da psuje, ob tem živi, — živ v grob vendar ne more iti. Tega tudi nočemo. Če se mu plačujejo gladne, suhorebrne psovke in dovtipi po kakovosti, potem zasluži jako malo. Zato mu svetujemo v njegovem interesu, če nas blagovoli še kdaj opsovati, naj to stori izdatno in se vselej obrne poprej na nas, da mu pošljemo izvirnega gradiva — proti sebi; kajti s svojega brez-obzirno nacionalnega stališča pretrpimo lahko vse, samo tega ne, če se Slovenec blamira in za trdo delo ne dobi poštenega plačila. Za nameček še sledeče: če hoče kdo sodelovati pri slov. javnem podjetju, mora biti pošten. Če že ne iz plemenitejših nagi-bov, biti mora vsak Slovenec pošten iz politike; poštenost je kapital, ki nosi največje obresti. Mi namreč zametamo liberalno regulo, da osebnosti ne spadajo v javnost. Narobe: samo iz

osebnostij se da posneti pravi značaj. Javna oseba ne sme imeti tajnostij, stene srca in njegove sobe morajo biti odprte celemu svetu. Bati se je samo sleparju; poštenjak pri tem samo pridobi, ker tako spozna svet njegove zmožnosti in čiste namere.

Bistvo in višek učenosti so M. citati; citati so tista »izvirna učenost«, ki Malovrhu toli imponira. Zato citiram: Kdor krepeli zvezde z blatom, vеди, da pada blato nanj nazaj. De la Rochefoucauld pravi: So ljudje, ki so odločeni za bebce, ki ne uganjajo abotnostij le iz proste volje, ampak jih usoda naravnost sili k temu. Nietzsche je napisal lepo poglavje »Von den Fliegen des Marktes«: Trg je poln razsajajočih glumačev, — in ljudstvo se baha s svojimi velikimi možmi, to so gospodje trenutka.

Ali trenotek sili: zato silijo oni tudi tebe. In tudi od tebe zahtevajo da ali ne. Gorje, ti hočeš posaditi svoj stol mej za in proti? —

V istem broju so si privoščili »akademiki« okoli »Sl. N.« — »kršč. žensko zvezo«. Ta brezprimerno surovi napad se ni pristudil v dno srca samo tistemu, ki nima srca. Z novim društvom tudi mi nismo zadovoljni. A gentlemani okoli »Naroda« ne poznajo niti prvega kavalirskega zakona: ženska se ne sme nikoli kompromitirati! »Akademiki« naj bi bili društvo ignorirali, ali pa v dostojnem tonu zahtevali, da naj društvo v prvi vrsti skrbi, kako bi se povzdignilo narodno življenje mej ljubljanskim ženstvom, da ne bodo več gospe in gospice čebljale v blaženi nemščini, zahajale v nemško gledišče i. t. d.

Liberalni »akademiki« so se tu pokazali v luči tako predorne svetlobe, da bi moral izpregledati zadnji slepec; videti prave, tajne namene ljub. internacionalnih liberalcev; reči: fej! ter obrniti hrbet.

4. maja t. l. je minilo 20 let, kar je prevzel dr. Tavčar »Sl. N.«, ki naj bi bil prvoboritelj omike in glasilo slov. intelligence. Omika, prosvetljenost, resno in neumorno delo je najboljše orožje proti klerikalizmu. A kako sta skrbela »Sl. N.« in »Rodoljub« za splošno omiko? Samo pomislimo: uvoden članek in podlistek o kaplanih, dopisi in dnevne vesti o kaplanih, poslano o kaplanih. In v kakem tonu? 20 let se je širila omika na ta način. Ni čudno, da mlajša generacija ne pozna bolj perečega vprašanja na svetu, nego so kaplani. Liberalni žurnalisti menda nalašč nočejo — boje se, da bi narod prebrzo spoznal puhlost

in pogubnost liberalizma, — razpravljati velikih važnih vprašanj, ki zdaj gibljejo celi kulturni svet, celo takih vprašanj ne, ki se naravnost tičejo našega obstanka: Trst, naša gospodarska organizacija, Jugoslovani, avstrijska in pruska politika i. t. d., za kar bi se moral zanimati zadnji gorski kmet; o sociologiji, filozofiji, znanstvu niti ne govorimo ob duševnem obzorju vredniških »akademikov«. In slovenska inteligenca ne ugovarja, če se predrzne tak — list nastopati in govoriti v nje imenu, ne zakliče drznemu samozvancu: Quousque tandem, —?—, abutere patientia nostra?

Soča je 8. jun. 1901 pisala: »Na Dunaju izhaja mesečnik »Jug«, ki je zanimiv pojav in mu treba posvetiti večje pozornosti.« Nato je v blagohotnem članku replicirala na naš članek o liberalizmu in izjavila mej drugim: Priznavamo, da liberalizem se je preživel. Gosp. Gabršček, čemu torej braniti mrtvega? Ne pregovorite nas, magari pokličete na pomoč tudi laškega liberalca — dr. Graziadia Luzzata. Baš neodvisna »Soča« bi lahko mnogo storila za probujo narodne misli. Sicer pa: kolegijalen pozdrav in brez zamere! Clara pacta, boni amici.

Gosp. Y iz Ljubljane nam je poslal kopico zanimivostij. Za danes le eno ali dve: »dr. Tavčarju pravimo dr. Bajfalinks, ker je imel 1. maja samo — Beifall links pri nemški levici. — Neki liberalni gospod je rekel baje, — česar pa sam ne verjamem, — da je slov. narod prestal že črno kugo in turške vojske, pa da bo tudi še ta liberalni nahod, ki bo trajal samo tako dolgo, da postane dr. Tavčar deželni glavar. Liberalni birokratje in liberalni baron Schwegel — samo liberalci zataji svoj narod — imajo velik vpliv pri vladi. Zato pa dr. Tavčar tako glasno sili v ospredje s svojim liberalizmom, da vzbudi simpatijo pri Nemcih in vladi. Tudi o »kmečkem baronu« se govori. Take podlosti o dr. Tavčarju sam ne morem verjeti, mislim, da je samo klerikalna izmišljotina.«

Gosp. —a— v N. m. Pišete nam, da neki liberalni »doktor italijanskega pokolenja« raztresa plemenitost svoje duše po krčmah s tem, da prav kolegijalno zabavlja proti »Jugu«. Recite mu, da naj prosti čas porablja rajši zato, da prouči »die deutsche Staatsprache«.

G. —I— v T. Če vladajo na Kranjskem liberalci ali klerikalci? Nobeden izmej obeh, ampak samo baron Schwegel s svojimi Nemci. Če on odile z Nemci iz dež. zbora, ne morejo

storiti Slovenci nobenega važnejšega sklepa, čeprav bi se združili obe stranki.

Katoliški Obzornik je trimesečnik, ki ga pišejo ljubljanski bogoslovci in kaplani. O vsaki piki v liberalnih ali nacionalnih listih pišejo učene razprave, če po njih mislih ne stoji na pravem mestu. Kadar jim pa kdo zapre sapo, ponižno zlezejo pod mizo in s polglasnimi psovkami opravijo celo stvar. O zmečkani, poraženi klerikalni modrosti — prihodnjic več!

Človek se ne more prečuditi pretenziji, s katero ti »učeni« mladeniči razpravljajo o vseh mogočih in nemogočih vprašanjih. Tudi o nemogočih, kajti pred par leti je objavil nekdo resno monografijo — o hudiču, s tem so hoteli vredniki menda pokazati modernost revije. S pravo slastjo čita človek ta razodevanja mladeniške najivnosti, tako nekako se zabava takrat, ko gleda, kako posnemajo otroci v svojih igrah kretnje in govorjenje velikih. V 1. števil. letošnjega letnika je spisal neki M. P. (najbrže kak bogoslovec prvega leta?) sestavek »Človek središče vidnega starstva«. Tako pišejo petošolci domače naloge. Konstrukcija spisa, vezanje stavkov, izrazi pričajo, da pisatelj sploh še nikoli ni imel v roki znanstvenega dela. Naš kmet bi rekel: tako se dere krava s svedrom. Dotičnik se ob popolnem nedostatku znanstvenih argumentov bori z besedami, pojmi, da se nehote vprašamo pri vsakem stavku: »Kaj pa je hotel prav za prav povedati?« To bodi znanstvo? Gosp. Ušeničnik je napisal za 2. števil. odstavek o procesiji sv. Marka in simbolizmu sploh, a tako svobodomiselnost in koncilijsantno, da nas je kar presenetil. Izjavil je celo, da krščanstvo ne zatira človeške narave. Ne vemo, kedaj se je izneverilo krščanstvo svojemu bistvu, da ne zatira več mesa in človeške narave kot izvora vsega hudega. Kje je tu doslednost, znak poštenega mišljenja? Celi simbolizem je specifično poganska sestavina krščanstva. Dokazi? Kristus je rekel: »Ti pa, kadar moliš, idi v svojo čumnato in zapri vrata, svojega očeta moli skrivaj (Mat. VI. 6). Kadar pa molite, nikar preveč ne govorite, kakor pogani (ethnici, ethnikoí). — Toda pride ura, in je že zdaj, ko bodo resnični molilci molili Očeta v duhu in resnici. Bog je duh; in oni, ki ga molijo, moliti ga morajo v duhu in resnici (Jan. IV. 23, 24).« Kristus sam je torej zavrgel simbolizem in razločno rekel, da tako delajo pogani (ethnici!) Mi tudi nimamo nič proti simbolizmu, samo vprašamo, zakaj se ne razvija in popolnuje dalje, zakaj nam noče Rim dovoliti slovenskega

bogoslužja? Na platnicah iste številke nekdo na novo potrjuje, kar je povedal naš člankar o Mahničju. Kaj drugzega je hinavstvo in sleparstvo, če ne to, da ima človek za vsako stvar dvoje želez v ognju. Doslednost je poštenje! Nerodno se zvija bilješkar. Mi vprašamo, kaj je pojem kot tak, ne, kaj bi bil kot tak? V tem oziru smo res nevedni, nestrpno čakamo, da nas »tudi-doktor«
 podučí. To ni past, naj nam verjame, mi nismo tista zver, ki pohrusta celega moža, če se ji pomoli samo mazinec. Nevedne učiti, — ali ni to krščansko delo usmiljenja? In svetovna slava, ki ga čaka, če vloží temelje »moderni ideologiji«. Torej le pogumno na dan — z idejami! Naš člankar je izpustil nalašč drugo polovico tistega slovitega stavka o »narodni slavi«
 in »večnih nebesih«, — ni mogel zapisati take blasfemije. Ali res ne čutite blaznosti tega stavka? Za Boga, ali je sploh mogoče, — dokler živi še kak pameten človek na svetu, — da pride slov. narod kdaj pred alternativo: ali nebesa ali narodnost? Pošten, iskren človek niti v sanjah ni zmožen take blazne kombinacije, ampak le tisti, ki nosi v srcu tajne namere, — torej slepar! In tajne namere? Začela jih je odkrivati tržaška »Edinost«
 v štev. 143 etc. Kateremu rodoljubu ne zavre kri v brezobzirni ogorčenosti, če čita, da se zbirajo okoli »Amica«
 rimskokatoliški duhovniki, ki sramotijo slov. jezik in odrekajo našemu narodu vse pravice, da se ti kaplančki po robu postavljajo celo škofu, ker je slučajno Slovan? In Rim se ne gane! Ali so to tiste tajne namere, — ali so nebesa izključno italijanska? A še ostudnejše se nam vidi obnašanje »Slov. Naroda«. Tu je prilika, da pokaže rimske klerikalce od prave strani. Ali internacionalnim liberalcem ni nič do naroda, nič do vere. Klerikalizem in liberalizem sta otroka istega samopašnega egoizma, narod in bližnji jima je samo sredstvo v sebične namene. V parlamentu je zagovarjal dr. Šušteršič dvojno, — torej nobeno, — poštenost, nad čemer se je zgražal »Sl. N.«
 cel mesec, isti »Slov. Narod«, čigar vrednik Nolli je v porotni obravnavi 14. jun. t. l. proglasil sam dvojno moralo, rekoč: »To so politične intrige, nepoštenega ni nič!«
 Seveda je predsednik tudi primerno zavrnil ta izbruh moralne propalosti. Na taki črvivi, prepereli podlagi naj se zida bodočnost našega naroda?

Vse pošiljatve naj se naslovijo: Redaction »Jug«, Wien, XVIII. Martinstrasse 19.

